

Ομιλία του Ομότιμου καθηγητή Παναγιώτη Ρουμελιώτη στην εκδήλωση στο Μέγαρο Μουσικής στις 19 Δεκεμβρίου 2018 για την παρουσίαση του νέου βιβλίου του «Μετά το χάος τι; Σύγχρονες απειλές και μελλοντικές προκλήσεις» Εκδόσεις Λιβάνη.

Ο τίτλος του βιβλίου είναι εμπνευσμένος από μια δήλωση του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ Αντόνιο Γκουτέρες το Νοέμβριο του 2017:

Ο κόσμος είναι απρόβλεπτος. Δεν είναι ούτε διπολικός ούτε μονοπολικός, δεν είναι ακόμη πολυπολικός, αλλά χαστικός.

Πράγματι μετά την κατάρρευση του διπολικού συστήματος, δηλαδή της Πρώην Σοβιετικής Ένωσης, πολλοί πίστεψαν ότι θα κυριαρχούσαν οι ΗΠΑ και το φιλελεύθερο παγκοσμιοποιημένο πρότυπο (ελεύθερη αγορά, ελεύθερες συναλλαγές, δημοκρατικό σύστημα διακυβέρνησης). Ταυτόχρονα θα αμβλύνονταν οι γεωπολιτικές αντιπαραθέσεις και συγκρούσεις (Fukuyama).

Αντίθετα άλλοι (Huntington) πρόβλεψαν ότι οι γεωπολιτικές συγκρούσεις θα έχουν όλο και περισσότερο πολιτιστικό και θρησκευτικό υπόβαθρο.

Άλλοι πάλι βιάστηκαν να υποστηρίξουν ότι ο κόσμος θα μετατραπεί σύντομα σε πολυπολικό και θα επικρατήσει μια πολυμερής διακυβέρνησή του καθώς η παγκοσμιοποίηση θα αποτελούσε το απαραίτητο πλαίσιο συνεργασιών καθώς όλοι έχουν να κερδίσουν από αυτήν.

Πως εξελίχθηκαν όμως τα πράγματα:

- Δεκαετία του '90: προωθήθηκε απρόσκοπτα η άκρατη παγκοσμιοποίηση. Οι ΗΠΑ κυριαρχούν γεωπολιτικά και γεωοικονομικά. Απελευθερώνουν τις αγορές και καταργούν δικλείδες ασφαλείας που καθιερώθηκαν από τον Roosevelt για να αποτραπούν νέες μεγάλες κρίσεις, όπως εκείνης του 1929-'33. Επιβάλλουν το άνοιγμα των παγκόσμιων αγορών (απελευθέρωση διεθνούς εμπορίου), προστατεύοντας ταυτόχρονα ευαίσθητους τομείς της οικονομίας τους (π.χ. αγροτικό). Η Ρωσία αδύναμη πλέον οικονομικά (έχασε το 40% του πλούτου της από το 1989 μέχρι το 1998) ακολουθεί την πορεία του οικονομικού μετασχηματισμού της. Παράλληλα δείχνει να θέλει να συνεργαστεί με τις ΗΠΑ σε γεωπολιτικό επίπεδο (π.χ. υπογραφή εταιρικής συνεργασίας με το NATO).

Η Κίνα ακολουθεί ένα μεικτό σύστημα σταδιακής απελευθέρωσης της αγοράς και της οικονομίας της γενικότερα και ένα συγκεντρωτικό σύστημα διακυβέρνησης. Ρωσία και Κίνα εντάσσονται στους διεθνείς οργανισμούς του Bretton Woods (ΠΟΕ). Ο πόλεμος και η διάσπαση της

πρώην Γιουγκοσλαβίας επανάφεραν τη διαμάχη μεταξύ Δυτικών και Ρωσίας.

- Δεκαετία 2000: με την 11^η Σεπτεμβρίου και με τις επιθέσεις στους δίδυμους πύργους της Νέας Υόρκης από την Αλ Κάιντα, επαληθεύεται η πρόβλεψη του Huntington για σύγκρουση πολιτισμών και θρησκειών.
- Δεκαετία 2000 και 2010: Η επίθεση του G. Bush του νεότερου στο Ιράκ και το Αφγανιστάν και η πολιτική του για τον εκδημοκρατισμό της Ευρύτερης Μέσης Ανατολής οδήγησαν σε νέες γεωπολιτικές αποσταθεροποιήσεις και απειλές: διενέξεις μεταξύ Σουνιτών και Σιιτών (βλ. Σ. Αραβία και Ιράν), ανάδειξη ισλαμικών κομμάτων (π.χ. Αδελφοί Μουσουλμάνοι στην Αίγυπτο), κατάρρευση και ακυβερνησία χωρών (π.χ. Λιβύη), πόλεμοι (π.χ. Συρία, Υεμένη) και κυρίως ανάδειξη του Ισλαμικού Κράτους (π.χ. από Συρία και Αφγανιστάν μέχρι Υποσαχάρια Αφρική και Νοτιοανατολική Ασία), τρομοκρατία σε ολόκληρο τον κόσμο (1.750 επιθέσεις στον κόσμο μόνο το 2012 και 5.000 νεκρούς). Στην Ευρασία οι ανταγωνισμοί μεταξύ Δυτικών και Ρωσίας εντάθηκαν (π.χ. πόλεμος στη Γεωργία με Ρωσία, προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία, αντιπυραυλική ζώνη NATO στη Πολωνία κι άλλες όμορες χώρες της Ρωσίας).

Από την πλευρά της η Κίνα αμφισβητεί τον ηγεμονικό ρόλο των ΗΠΑ (π.χ. ενίσχυση στρατιωτικής της παρουσίας στη Νοτιοανατολική Ασία) και προωθεί την επέκταση και διασφάλιση των συμφερόντων της στη περιοχή της. Οι ΗΠΑ, η Ρωσία και η Κίνα εξακολουθούν να εξοπλίζονται με σύγχρονα στρατιωτικά μέσα (πυρηνικά, drones, νέοι πύραυλοι και αεροπλάνα με πολλαπλή υπερηχητική ταχύτητα, στρατικοποίηση του διαστήματος, κατάργηση συμφωνίας Ρωσίας – ΗΠΑ για πυρηνικά ενδιάμεσου βεληνεκούς)

Γενικότερα, νέες αναδυόμενες οικονομικές δυνάμεις συνασπίζονται μεταξύ τους και αμφισβητούν τη Δυτική ηγεμονία (π.χ. BRICS, Ασιατική Τράπεζα Επενδύσεων – Υποδομών). Η ΕΕ εξασθενίζει οικονομικά και βρίσκεται σε θεσμική κρίση (ελλιπής διακυβέρνηση του Ευρώ, έλλειψη ουσιαστικής κοινής εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής (με εξαίρεση τη χαλαρή συμφωνία PESCO για εξορθολογισμό της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας), μη εφαρμογή της Συνθήκης του Σέγκεν, ανάδειξη ακροδεξιών και ξενοφοβικών κομμάτων, αντιθέσεις μεταξύ Γερμανίας – Γαλλίας, Brexit).

Έτσι παρά το γεγονός ότι οι ΗΠΑ παραμένουν η ισχυρότερη χώρα στον κόσμο με όρους στρατιωτικούς, οικονομικούς και τεχνολογικούς, δεν μπορούν να επιβάλουν από μόνες τους και με τους όρους τους τη σταθερότητα και την παγκόσμια τάξη στον κόσμο.

Σε γεωοικονομικό επίπεδο η άκρατη παγκοσμιοποίηση, παρά τις θετικές επιπτώσεις της, δεν κατάφερε να αμβλύνει τις ανισότητες στον κόσμο και να εγγυηθεί την οικονομική σταθερότητα.

Πράγματι με την παγκοσμιοποίηση είχαμε:

- Διπλασιασμό του παγκόσμιου ΑΕΠ μεταξύ 1975 και 2009
- Τετραπλασιασμό του παγκόσμιου εμπορίου
- Αύξηση της μεσαίας τάξης
- Περιορισμό της φτώχειας (π.χ. κατά 300 εκ. άτομα στην Κίνα)

Ωστόσο,

- Ο εισοδηματικές ανισότητες στον κόσμο και μέσα στις ίδιες τις χώρες αυξήθηκαν (π.χ. το 1960 το 20% των πλουσιότερων κέρδιζαν 30 φορές περισσότερο από το 20% των φτωχότερων. Σήμερα οι διαφορές αυτές είναι 1/74. Το 10% των πλουσιότερων στον κόσμο συσσωρεύουν το 88% του παγκόσμιου πλούτου και το 1% αυτών το 50% αντίστοιχα)
- Οι χρηματοπιστωτικές κρίσεις πολλαπλασιάστηκαν μετά το 1980 (π.χ. κρίση 2000 - 2001 της Νέας Οικονομίας στις ΗΠΑ, κρίση των subprimes το 2007 – 2008, κρίση χρέους το 2010 στην ΕΕ) που οδήγησαν σε μείωση του ΑΕΠ, αύξηση του δημόσιου και ιδιωτικού χρέους (π.χ. 200% του ΑΕΠ στον κόσμο, 300% του ΑΕΠ στις ΗΠΑ, 450% του ΑΕΠ στην Ισπανία), αύξηση της φορολογίας, μείωση του παγκόσμιου εμπορίου, σε προστατευτισμό, σε αποδιοργάνωση της αγοράς εργασίας, κ.ά.
- Νέες χρηματοπιστωτικές φούσκες έχουν δημιουργηθεί (π.χ. δημοσίου και ιδιωτικού χρέους, χρηματοπιστωτικές στη Κίνα, χρηματιστηριακές στις ΗΠΑ).
- Η παγκόσμια φοροδιαφυγή εξακολουθεί να μην ελέγχεται αποτελεσματικά (κοστίζει το 10% του παγκόσμιου ΑΕΠ ετησίως, δηλαδή 8 τρισεκατομμύρια δολάρια περίπου).
- Το σημερινό παγκοσμιοποιημένο μοντέλο ανάπτυξης έχει υποβαθμίσει ανεπανόρθωτα το περιβάλλον με αποτέλεσμα να έχουμε:
  - αύξηση της θερμοκρασίας τα τελευταία 30 – 40 χρόνια μεγαλύτερη από εκείνη των 20.000 χρόνων
  - αύξηση του επιπέδου των θαλασσών που προκαλεί την αύξηση των μεταναστευτικών ροών
  - μείωση της αγροτικής παραγωγήςλόγω της μεγάλης κατανάλωσης ορυκτών καυσίμων (στην οποία οφείλεται το 70 – 80% της μόλυνσης). Χρειάζεται να περιοριστεί η αύξηση της θερμοκρασίας στους 1-2° C μέχρι το 2100 που σημαίνει πλήρης εφαρμογή της Συμφωνίας COP του Παρισιού.
  - Ταυτόχρονα έχουμε να αντιμετωπίσουμε νέες προκλήσεις:
    - Τον προστατευτισμό (ΗΠΑ)
    - Το σοκ της ψηφιοποίησης, της τεχνητής νοημοσύνης, των big data, των τεχνολογιών της πληροφορίας που δημιουργούν ανησυχίες για την απασχόληση, τις κοινωνικές δομές, τις ανισότητες, τις ανθρώπινες ελευθερίες, τους νέους γεωοικονομικούς και γεωπολιτικούς συσχετισμούς.
- Ειδικότερα για την ΕΕ έχουμε:

- Οικονομική εξασθένιση (αύξηση ρυθμού μεγέθυνσης του ΑΕΠ μόλις 1,5% περίπου στην Ευρωζώνη, 11,5% φτωχοί εργαζόμενοι, αύξηση της άτυπης εργασίας, μερικής απασχόλησης, μινιεργασίες, νέοι χωρίς εργασία 22% στη Γαλλία, 43% στην Ελλάδα, αύξηση ανισοτήτων μεταξύ εργαζομένων π.χ. κατά κεφαλήν ΑΕΠ ενός εργαζομένου στην Ιταλία αντιπροσωπεύει το 73% ενός Γερμανού (90% το 2008), στην Ισπανία 64% (78% το 2008), στην Πορτογαλία 47% (56% το 2008), και στην Ελλάδα 40% αντίστοιχα (70% το 2008).
- Έτσι είχαμε τα κίτρινα γιλέκα στη Γαλλία λόγω της αύξησης των ανισοτήτων επειδή:
  - Το μέσο μηνιαίο εισόδημα την περίοδο 1996-2016 για το 10% των πλουσιότερων από 3.737 αυξήθηκε σε 4.686 ευρώ (δηλαδή 949 ευρώ ή 47,45 ετησίως) ενώ για το 10% των φτωχότερων από 582 ευρώ αυξήθηκε σε 689 ευρώ (δηλαδή 107 ευρώ ή 5,35 ετησίως).
  - Η τιμή του πετρελαίου θέρμανσης το 2017-2018 αυξήθηκε κατά 30,4%, της βενζίνης κατά 14,6%, του αερίου κατά 21%.
  - Υπάρχει άδικη φορολογική πολιτική.
  - Τα ενοίκια αντιπροσωπεύουν το 37% του εισοδήματος για τα φτωχά νοικοκυριά (21% εκείνου των χαμηλών εισοδημάτων, 13% εκείνου της μεσαίας τάξης, 8% εκείνου των πλουσίων).
  - Θεσμική κρίση (ελλιπής διακυβερνητική δομή της Ευρωζώνης, αδυναμία επίλυσης κρίσεων, π.χ. Ελλάδα, Ιταλία, Γαλλία, αντιθέσεις μεταξύ πλεονασματικών και ελλειμματικών χωρών, Brexit, εξάρτηση από την στρατιωτική ασπίδα του ΝΑΤΟ, άνοδος του εθνικισμού, της ξενοφοβίας και του λαϊκισμού, έλλειψη μεταναστευτικής πολιτικής και αλληλεγγύης).

Τρεις λύσεις υπάρχουν:

- Μια ΕΕ à la carte για ενισχυμένες συνεργασίες μεταξύ χωρών που επιθυμούν να προχωρήσουν μαζί,
- Ή φυγή προς τα εμπρός όλων των χωρών μελών
- Ή απόσχιση κι άλλων χωρών

Βασικό ερώτημα: ο κόσμος θα αποπαγκοσμιοποιηθεί, όπως πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ή μπορεί να καταστεί λιγότερο απρόβλεπτος και χαοτικός;

Κάτω από προϋποθέσεις μπορούμε να αποφύγουμε νέες τραγωδίες με πολέμους και μονομερή μέτρα όπως:

- Να γίνονται σεβαστές οι αποφάσεις των Διεθνών Οργανισμών (π.χ. αποφάσεις Σ.Α. Παγκόσμιου Οργανισμού Εργασίας για παιδική εργασία, αποφάσεις ΠΟΕ από μεγάλες δυνάμεις) και να συμμετέχουν σε αυτούς

όλες οι χώρες (π.χ. οι ΗΠΑ δεν συμμετέχουν στο Διεθνές Δικαστήριο ούτε στη COP).

- Να ενισχυθεί ο ρόλος της πολυμερούς διακυβέρνησης του κόσμου (π.χ. καταπολέμηση παγκόσμιας εγκληματικότητας, φοροδιαφυγής, διαφθοράς, κυβερνοεπιθέσεων, πρόληψη κρίσεων, κ.ά.) και να επισημοποιηθούν οι άτυποι διακρατικοί οργανισμοί (π.χ. G20).
- Να αλλάξουν οι κανόνες των παγκόσμιων οργανισμών ώστε να περιοριστούν οι ανισότητες (π.χ. ΠΟΕ για το εμπόριο μεταξύ πλούσιων και φτωχών χωρών) και η φτώχεια στον κόσμο.
- Να εκδημοκρατιστούν οι διεθνείς οργανισμοί και να εισακούονται οι απόψεις των ΜΚΟ και να περιοριστεί ο ρόλος των ισχυρών επιχειρηματικών lobbies.
- Οι αναδυόμενες χώρες και αναπτυσσόμενες πρέπει να εκπροσωπούνται επαρκώς στα όργανα των διεθνών οργανισμών.

Όλες αυτές οι αλλαγές μπορούν να συμβάλουν στην εξομάλυνση των παγκόσμιων συσχετισμών και να εγγυηθούν μια καλύτερη διεθνή τάξη.